

Droge na Slovenskem: poskus ponovne ocene

Dariko Maver*

Pred kratkim sta se pred novogoriškim in ljubljanskim temeljnimi sodiščem zaradi prodaje, dajanja in prekupčevanja z drogami zagovarjali dve večji skupini mladih ljudi.¹ Veliko število obtoženih in dejstvo, da so se nekateri med njimi organizirano in poklicno ukvarjali s preprodajanjem in tihotapljenjem drog, je pritegnilo pozornost sredstev javnega obveščanja, ki so priložnost upravičeno izkoristila za ponovno opozorilo slovenski javnosti, da uživanje drog pri nas še ni zamrlo, da se širi in da je bilo storjenih malo konkretnih ukrepov in prizadevanj za zatiranje in preprečevanje tega pojava.²

Čeprav so strokovnjaki v preteklosti često poudarjali potrebo po »... resnejšem organiziranju odkrivanja, preprečevanja in zdravljenja...«³ sedanje stanje kaže, da je bilo izpolnjenih le malo tedaj zastavljenih nalog, sklepov in priporočil, in bi le težko govorili o široki razviti fronti sil, ki bi združeno nastopile proti temu problemu. Družbena reakcija se je po začetnem vznemirjenju nekako umirila, zato je bilo predvsem od prizadevnosti posameznikov odvisno, koliko pozornosti in dela bo namenjeno reševanju teh vprašanj. Ob proučevanju razvoja uživanja drog na slovenskem je mogoče ugotoviti, da so tudi strokovnjaki v veliki meri opustili zanimanje za ta pojav, saj po letu 1975, ko so bila izdana zadnja pomembnejša domača strokovna dela, vse do leta 1979 v naši (slovenski in jugoslovanski) literaturi ni zaslediti del s tega področja. Tudi dnevno časopisje v zadnjih letih ni pokazalo posebnega zanimanja za bolj poglobljena razmišljanja o vzrokih in posledicah uživanja drog in narkomanije, temveč je opisovalo predvsem uspešne akcije domačih in tujih kriminalistov in carinikov, v katerih je bila zaplenjena večja količina drog, ali pa objavljalo podatke o razširjenosti uživanja drog in številu smrtnih primerov zaradi drogiranja v posameznih zahodnih državah. Zanimanje je torej prešlo od uživalcev na prekupčevalce, če pa se je o prvih le pisalo, je šlo predvsem za uživalce trdih drog, zlasti heroina.⁴ Občasno

* Dariko Maver, dipl. pravnik, strokovni asistent, Inštitut za kriminologijo, Trg Osvoboditve 11, 61000 Ljubljana.

¹ Glej članka v dnevniku Delo: Četverica mladih obtožena za prekupčevanje z mamili, Delo, 11. 3. 1980, in: Stroge zaporne kazni za prekupčevalce mamil, Delo, 3. 6. 1980.

² Perič, T.: Trgovci z lažnimi sanjami, Nedeljski dnevnik, 18. 5. 1980, s. 4.

³ Pečar, J.: V knjigi Kaj vemo o drogah, s. 9.

⁴ Več o tem glej: Maver, D.: Pogledi nekaterih jugoslovanskih in tujih piscev na vprašanja uživanja drog in narkomanije, Inštitut za kriminologijo, 1980.

so se pojavljala tudi milejša pojmovanja uživanja mehkih drog, kar vse skupaj kaže na določen premik v odnosu javnosti do uživanja drog.

Kot kažejo ocene pristojnih delavcev organov za notranje zadeve, število uživalcev v Sloveniji narašča, pojavljajo se nove vrste drog in pričanja se organizirano trgovanje in prekupčevanje z njimi.⁵ Tudi redki strokovnjaki, ki se še ukvarjajo s proučevanjem in raziskovanjem tega pojava ugotavljajo, da se uživanje širi in zajema vse večji krog sicer neodklonske mladine. Problem torej obstaja, se širi in čas je, da se ponovno dotaknemo njegovega obravnavanja. Ne zato, da bi vzbujali razburjenje in paniko, temveč zato, da realno ocenimo stanje in družbena prizadevanja za preprečevanje tega nedvomno škodljivega pojava.

Čeprav tujih raziskovanj in ugotovitev ne moremo neposredno prenašati na naše razmere, so za razumevanje in predvidevanje nadaljnega razvoja uživanja drog pri nas tudi pomembna, saj stanje v tujini v neki meri vendarle vpliva tudi na naše razmere. Zato menimo, da je prav, da k razmišljanju v tem sestavku vnesemo tudi nekatere tuje izkušnje in ugotovitve.

Trgovanje in tihotapljenje drog je mednarodni pojav in se ne more omejiti le na posamezne države. Potrebna so skupna prizadevanja za preprečevanje in zatiranje. Ne moremo biti torej brezbrizni do težav drugih, zlasti zahodnih držav, kjer se število uživalcev in smrtnih primerov zaradi uživanja nenehno povečuje. Nadaljnje širjenje trgovine z drogami namreč lahko vpliva tudi na razmere pri nas. Ni naključje, da so na zadnjem zasedanju generalne skupščine Interpola v Nairobiju posvetili posebno pozornost prekupčevanju z drogami in priporočili vsem državam članicam, naj čim bolj podpro vse oblike boja zoper ta pojav.⁶ Poročilo za leto 1978 ni posebno optimistično: opazili so skokovito naraščanje števila uživalcev in prekupčevalcev. Glede na prizadevanja drugih držav, ki pojavu posvečajo mnogo več pozornosti, bi bilo prav, da se tudi pri nas resneje lotimo vsaj izpolnjevanja že sprejetih sklepov in nalog.

Pričujoči sestavek ne more podati celovitega prikaza problematike, saj je ta mnogo preobširna in terja še dodatna raziskovanja in proučevanja. Želi predvsem opozoriti na nekatera vprašanja,

⁵ Iz razgovorov z delavci UJV v Sloveniji, ki sem jih imel v letu 1978. Ob tej priložnosti se jim najlepše zahvaljujem za sodelovanje.

⁶ International Criminal Police Review, leto 1979, št. 333, s. 285 in dalje.

ki naj služijo kot vzpodbuda za nadaljnja razmišljanja in raziskovanja. Podatke za ta sestavek smo zbrali s študijem domače in tuje literature, v številnih razgovorih z delavci organov za notranje zadeve in s podatki o ovadenih storilcih kaznivih dejanj v zvezi z drogami iz let 1976/77.

1. Uživanje drog in narkomanija v Sloveniji

Težko je oceniti, kakšno je število uživalcev drog pri nas, kajti temno polje je pri tej vrsti odklonkosti izredno veliko. Četudi je iz podatkov zdravstvenih in psihiatričnih služb mogoče dobiti dokaj realno število zasvojenih narkomanov, pa so ocene o dejanskem številu oseb, ki so prišle v stik z drogo, več kot samo približne. Ne gre namreč zanemariti dejstva, da je oseb, ki uživajo droge, mnogo več od tistih, s katerimi se srečujejo posamezne zdravstvene službe in delavci organov za notranje zadeve. Ti obravnavajo izbran vzorec uživalcev, tiste, ki so zaradi odvisnosti od drog ter psihičnih ali vedenjskih motenj (tudi povezanih z uživanjem drog) prišli v stik s socialno ali zdravstveno službo, ali ki so zaradi svoje prestopnosti oziroma kriminalnosti vzbudili pozornost delavcev organov za notranje zadeve. Nedvomno so to osebe, katerim je zdravljenje ali tretman najbolj potreben, vendar je treba upoštevati, da obstaja veliko število sicer neodklonskih mladostnikov, ki tudi občasno uživajo droge, pa še niso (in morda tudi ne bodo) prišli v sezname in kartoteke uživalcev. Če naj družbena skupnost odpravlja vzroke za uživanje drog (le ti nikakor niso le psihični in psihopatološki), mora svoje preventivne akcije usmeriti tako, da bodo zajele tudi ta širši, neodklonski krog uživalcev. Ni vsak uživalec narkoman, potreben zdravljenja, čeprav tako radi posplošujemo podobo zasvojenega narkomana na vse uživalce.⁷ Ocene o stanju je treba torej sprejeti z določenimi zadržki.

Kljub povedanemu lako ugotovimo tole: v zadnjih letih je mogoče v Sloveniji opaziti naslednje značilnosti razvoja uživanja in prekupčevanja z drogami:

— število uživalcev nenehno narašča, čeprav ne moremo govoriti o »epidemiji« ali o kritičnem stanju;

— droge ne uživajo le odklonski posamezniki, temveč širši krog ljudi, ki po svojih osebnostnih in socialnih lastnostih ne izstopajo iz povprečja;

— večinoma se uporabljajo mehke droge (z izjemo Štajerske, kjer se uživajo predvsem opijati), vendar se občasno pojavijo tudi trde droge — v zelo majhnih količinah;

— trgovanje in nabava drog postaja bolj organizirana in sledi zahodnemu vzorcu prekupčevanja, pojavlja pa se tudi domače pridelovanje, zlasti marihuane;

— različni predeli Slovenije so različno ogroženi od drog, tako da obstajajo predeli, kjer je drog malo, in predeli, kjer so se močno razširile.

Iz operativnih kriminalističnih evidenc organov za notranje zadeve je razvidno, da število uživalcev nenehno narašča. Kljub nezanesljivosti takšnih kartotek in kljub različnim kriterijem, po katerih so posamezne uprave javne varnosti vodile te sezname, so to še vedno dovolj verodostojne ocene o številu uživalcev, saj jih vodijo ljudje, ki so najbolj seznanjeni z dogajanjem na terenu. Povečanje števila odkritih uživalcev bi bilo lahko tudi posledica povečanega števila kriminalistov in njihovega učinkovitejšega odkrivanja, manj pa dejanskega povečanja števila uživalcev, vendar lahko sodimo, da podatki odražajo vsaj približno povečanje uživanja. Sicer pa je bilo stanje v letu 1978 v primerjavi z letom 1974 sledeče:

- UJV Ljubljana: 650 (leta 1974 — okoli 400),
- UJV Maribor: 300 (le najbolj zasvojeni), za leto 1974 ni bilo podatkov,
- UJV Koper: 450 (leta 1974 — 66),
- UJV Nova Gorica: 380 (leta 1974 — 60),
- UJV Kranj: 150 (leta 1974 — 60),
- UJV Murska Sobota in Celje: le posamični primeri,
- UJV Novo mesto: ni zabeleženih primerov.⁸

Iz navedenih podatkov, kakorkoli so že pomanjkljivi, nedvomno izhaja, da se je število znanih uživalcev v štirih letih povečalo. Če bi stanje dopolnili z današnjimi podatki, bi bilo povečanje po vsej verjetnosti še bolj opazno.

Oceno o domnevni razširjenosti drog med slovensko mladino je treba dopolniti še z izidi anketiranja izbranega vzorca ljubljanskih gimnazijcev. Iz raziskave, ki jo je opravila Zmuc-Tomorijska, izhaja, da približno 7% gimnazijcev že ima izkušnje z drogami.⁹ Podobne ugotovitve navajajo tudi druge jugoslovanske raziskave.¹⁰

⁸ Podatki za leto 1974 so povzeti po: Čenčur, S.: Narkomanija v Sloveniji, dipl. naloga, Pravna fakulteta, 1975. Za leto 1978 pa po razgovoru z delavci UJV in pregledom evidenc po posameznih UJV.

⁹ Zmuc-Tomori, s. 91.

¹⁰ Npr. Hudolin, s. 55, navaja 9% gimnazijcev.

⁷ Glej op. 4.

Če dobljeni odstotek prenesemo na vse slovenske srednješolce (v letu 1979 jih je bilo 82 585), lahko sklepamo, da ima izkušnje z drogo najmanj 5780 mladostnikov. Seveda pa bi morali k temu dodati še vse tiste, ki ne hodijo v srednjo šolo ali pa so še v osnovni šoli. Število uživalcev je torej verjetno dokaj večje od števila tistih, ki so zabeleženi v raznih evidencah.

Mnenje, da droge uživajo le odkloniski posamezniki s psihopatološkimi lastnostmi ali osebnostno deviiranostjo, je bilo (in je še) razširjeno med laiki in strokovnjaki. Uživalcem pogosto pripisujemo lastnosti, kot so lažnivost, hinavščina, spolna promiskuiteta, zanemarjenost, nedelavnost, poživljenost, nagnjenje h kriminalu in podobno.¹¹ Obenem strokovnjaki menijo, da so to osebe z nepopolno psihoseksualno organizacijo, nevrotične ali psihotične in nagnjene k homoseksualnosti.¹² Ni mogoče zanikati lastnih izkušenj omenjenih piscev, ki so jih pridobili pri delu z obravnavanimi uživalci, toda ob tem je treba vendarle tudi upoštevati, da je to le del uživalcev, ter da se krog sicer »normalnih« oseb, ki uživajo droge, pričinja širiti.¹³ Zato tudi teorije o etiologiji uživanja drog, ki poudarjajo predvsem osebnostne in psihične lastnosti uživalcev, ni mogoče brez pridržka sprejeti. Prav omenjena raziskava Žmuc-Tomorijeve kaže, da so vzroki za uživanje drog med zasvojenimi narkomani res tesneje povezani z njihovo osebnostno sestavo, da pa so pri občasnih uživalcih med gimnazijci mnogo bolj socialne, družabne narave.¹⁴

V zvezi s tem je treba omeniti še pojav, ki je pri nas docela neraziskan, v tujini pa mu posvečajo precej pozornosti. Gre za razširjenost uživanja drog med posameznimi družbenimi sloji. Dolgo je veljalo prepričanje, da se pojavljajo droge predvsem med pripadniki nižjih socialnih slojev. V tuji literaturi pišejo predvsem o razširjenosti drog v umazanih predmestjih in getih, med kriminalci različnih vrst in hipiji ter potepuhi. Šele v zadnjem času strokovnjaki ugotavljajo, da droge v velikem številu uživajo tudi študentje, poslovni možje, politiki in drugi predstavniki t. i. »višjega sloja«. Jackson meni, da je pozornost javnosti in strokovnjakov v prvi vrsti zasvojenim narkomanom in mladim uživalcem napačno usmerjena, kajti ti predstavljajo le maj-

¹¹ Glej npr. članek Modlya v knjigi Kaj vemo o drogah.

¹² Npr. Despotovič, s. 36 in dalje.

¹³ Bukelič, s. 148.

¹⁴ Žmuc-Tomorji, s. 6.

hen del vseh uživalcev v Ameriki.¹⁵ Uživanje drog pri teh ljudeh ni namenjeno begu iz realnosti, temveč nasprotno čim večji uspešnosti.

Pri nas vemo o tem zelo malo. Milčinski sicer navaja podobo zdravstvenega delavca, ki je podlegel zasvojenosti od drog, ter gospodinje, ki si dolgočasno delo lajša z jemanjem medikamentov, vendar jih smatra za pojav preteklosti. Glede na to, da se po nekaterih ocenah uživanje alkohola pojavlja mnogo pogosteje med vodilnimi delavci kot med ostalim prebivalstvom, pa bi lahko vsaj posumili, da se nekatere droge pojavljajo ali se bodo pojavile tudi med tem slojem prebivalstva. Seveda so zaradi svoje skritosti, načina uživanja in manjših posledic ti ljudje mnogo manj znani in dostopni organom odkrivanja in pregona. Ob tem velja tudi pripomniti, da so nevarnost in posledice uživanja trdih drog, ki je razširjeno med čisto posebno subkulturo uživalcev, neprimerno večje in škodljivejše kot je uživanje drog med prej navedeno skupino.

Če primerjamo stanje v Sloveniji na začetku 70. let, ko se je uživanje drog šele pričelo dobro pojavljati, s stanjem danes, je mogoče opaziti nekatere razlike. Te spremembe so sicer v določeni meri posledica sprememb na svetovnem tržišču, ki se kaže tudi pri nas. Tako se je koncem desetletja pričelo bolj pogosto pojavljati hašiševo olje. Ta droga je močnejša od hašiša, lažje jo je tihotapiti, bolj je učinkovita in prinaša večje zaslužke, zato je postala bolj priljubljena tudi med uživalci v tujini. Marihuana je pri nas že dolgo znana, vendar je šele v zadnjih letih prišlo do gojenja te rastline tudi v Sloveniji. Čeprav so strokovnjaki pred leti menili, da pri nas ni pogojev za njeno gojenje, sedanje izkušnje kažejo, da rastlina prav dobro uspeva tudi v naših podnebnih pogojih, čeprav je slabše kvalitete od tuje. Tudi LSD je med slovenskimi uživalci zelo razširjena droga, le redko pa se pojavljata heroin in kokain. Opijati so značilni zlasti za mariborsko področje, kjer jih uživata skoraj dve tretjini vseh znanih uživalcev.

Glede na različno razširjenost drog po posameznih predelih Slovenije je zanimivo vprašanje, od kod te razlike. Pri nas se s proučevanjem tega problema ni ukvarjal še nihče, zato ni znano, kateri dejavniki (socialni, kulturni, demografski) pogojujejo takšno neenako porazdelitev. Tudi

¹⁵ Jackson, s. 265. O razširjenosti uživanja drog med višjim slojem glej še: Reinerman s. 239 in dalje, ter novice o posameznih uživalcih iz srednjega in višjega razreda: Time, 3. sept. 1979, s. 39; Time, 22. okt. 1979, s. 32; Delo, 27. 8. 1979, s. 3 itd.

študija, ki jo pripravlja Inštitut za kriminološka i kriminalistička istraživanja iz Beograda, ugotavlja določene posebnosti pri razširjenosti posameznih vrst drog med različnimi jugoslovanskimi mesti.¹⁶ Vsekakor bo potrebno še več proučevanja in raziskav, predno bomo dobili bolj točno oceno razširjenosti drog v naši republiki in ugotovili tudi vzroke za takšno stanje.

2. Družbeni odziv na uživanje drog

a) Odnos družbe do drog

Ljudje različno ocenjujejo nevarnost posameznih vrst drog in njihovih uživalcev, zato je tudi njihov odnos do ukrepov in sankcij za zatiranje in preprečevanje uživanja različen. Čeprav je pretirano uživanje in zasvojenost s katerokoli drogo škodljiv in negativen pojav, je družba do nekaterih vrst drog strpna, druge pa preganja in prepoveduje. Dojemanje odklonskosti v zvezi z drogami se s časom spreminja, in ni vedno utemeljeno le z dejansko nevarnostjo pojava, temveč je odvisno od vrste dejavnikov, ki vplivajo na občutek večje ali manjše ogroženosti zaradi pojava. Ko so se pri nas pred desetletjem med mladimi prvič pojavile droge, je družbo zajel preplah. Veliko število člankov in strokovnih del je opozarjalo na nevarnost epidemije in pričalo, da smo nepripravljeni pričakali pojav, ki je pred tem že zajel mladino na zahodu. Po nekaj letih razpravljanja, predlogov in poskusov se je družbena reakcija nekako umirila. Pet let je minilo od zadnjega seminarja o uživanju drog in že lahko ugotovimo, da je večina sklepov in predlogov s tega seminarja ostala neizpoljenih.¹⁷ Družba se ni več zanimala za ta vprašanja, ukrepanje zoper uživalce in prekupčevalce pa v glavnem prepustila organom z notranje zadeve ter zdravstvenim in psihiatričnim službam. Takšna družbena mlačnost seveda ni mogla pripeljati k posebnim uspehom, zato se danes soočamo s povečanim številom uživalcev in organiziranim prekupčevanjem z drogami.

Po svetu skušajo različno reševati problem uživanja drog in narkomanije. Ukrepi segajo od ostrega in neusmiljenega kaznovanja prekupče-

valcev in uživalcev¹⁸ do razmišljanja o legalizaciji ali dekriminalizaciji uživanja nekaterih (ali vseh) drog.¹⁹ Kljub temu še nikjer niso uspeli ustrezno rešiti problema, zato dvom o uspešnosti posameznih ukrepov še ni razjasnjen. Kaže, da bodo uživanje drog in uživalci, narkomanija in narkomani tudi v prihodnje ostali predmet številnih nasprotujočih si razprav in polemik strokovnjakov, politikov in laikov.

b) Vloga organov za notranje zadeve

Delo organov za notranje zadeve v zvezi z drogami je predvsem pregon. Odkrivati morajo prekupčevalce in trgovce z drogami ter druga kazniva dejanja po členih 245. in 246 KZ SFRJ ter spremljati pojav uživanja drog na svojem terenu. Predpostavka je: čim več drog bo odkritih in čim več storilcev bo kaznovanih, tem manj bo uživalcev in zasvojenecv.

V zadnjem času pa se v svetu srečujemo s čudnim pojavom, ki vzbuja dvom v omenjeno logiko: po eni strani smo priča rekordnim uspehom policistov pri odkrivanju tihotapljenja in prekupčevanja z drogami, po drugi strani pa nenehno narašča uživanje drog in število smrtnih primerov zaradi drogiranja. Dnevno časopisje poroča o doslej največjih zaplembah kokaina, heroina in marihuane ter hvali uspehe kriminalistov in carinikov, hkrati s tem pa navaja vse večje številke o uživalcih in zasvojencih.²⁰ Ali gre za paradoks? Čim uspešnejši so organi odkrivanja, tem večje je povpraševanje in potrošnja? Iz povedanega je mogoče predpostavljati dvoje:

— različni družbeni, politični, ekonomski in psihični dejavniki potiskajo ljudi v odvisnost od drog,

— preskrba z nedovoljenimi drogami sledi osnovnim ekonomskim zakonom o ponudbi in povpraševanju, zato je kljub uspešnosti policije in tveganju prekupčevalcev in tihotapcev vedno dovolj.

Trgovanje z drogami postaja vse bolj organizirano in poslovno, zaslužki so veliki in tveganje sorazmerno majhno. Kljub povečanemu številu aretacij, obsodb in kazni ter vse bolj iznajdljivim in učinkovitim prijemom kriminalistov se povpraševanje po drogah nezmanjšano nadaljuje in viri dobave, kljub občasnim neuspehom, ne-

¹⁶ Iz še neobjavljene študije beogradskega inštituta izhaja, da se pojavljajo razlike tako v vrstah droge kot sestavi uživalcev.

¹⁷ Glej: Sklepi in stališča udeležencev v knjigi Kaj vemo o drogah, s. 140—146.

¹⁸ Npr. Iran, Turčija.

¹⁹ Italija, ZDA.

²⁰ Glej članke v dnevniku Delo z dne 20. 5. 1979, 5. 7. 1979, 27. 10. 1979, 27. 5. 1980, 2. 6. 1980, 18. 6. 1980 itd.

moteno delujejo.²¹ Čim strožje je nadzorstvo, večje je tveganje, večje je povpraševanje in večji so zaslužki.²² Po mnenju nekaterih gre torej za nedovoljeno, vendar lahko razumljivo in normalno tržno preskrbo med porabnikom in prodajalcem. Prav zaradi ogromnih dobičkov, ki jih zaslužijo trgovci z drogami, so v ZDA že razmišljali o javni prodaji marihuane, ki bi vladi ZDA omogočala velike davčne dohodke od prodaje.²³

Čeprav je delo organov odkrivanja in pregona na videz morda podobno Sizifovemu delu, pa je vsekakor potrebno in koristno. S povečevanjem količine dostopne droge se povečuje tudi število občasnih uživalcev, s tem pa narašča tudi število zasvojenčev in narkomanov ter vseh z njimi povezanih negativnih pojavov. Zato mora biti težnja vseh organov formalnega družbenega nadzorstva še nadalje čim uspešneje zatirati trgovino in prekupčevanje z drogami ter odkrivati in evidentirati uživalce. Zlasti pri nas, kjer pojav še ni zavzel tako razsežnih oblik kot v drugih državah, je iz preprečevalnih razlogov potrebno vztrajati tudi pri pregonu. Pri tem pa morajo delavci organov za notranje zadeve dobiti vso potrebno družbeno podporo in biti ustrezno motivirani za to delo.

S tem smo že prešli na obravnavanje domačih razmer. Delavci organov za notranje zadeve so bili v zadnjih letih pri odkrivanju prekupčevanja in tihotapljenja drog uspešnejši kot kdajkoli prej. Zabeležili so nekaj pomembnih uspehov, o čemer pričata tudi zadnji dve sojenji v Ljubljani in Novi Gorici. Zaplenjena je bila velika količina drog, nekaj takšnih za domače tržišče, nekaj namenjenih na zahod. Vendar pa se tudi pri delu naših kriminalistov pojavljajo nekatere težave, ki jih je vredno omeniti.

Že na seminarju o problematiki uživanja drog na Bledu je bila izražena zahteva po večjem številu strokovnih kriminalističnih kadrov, ki bi se specializirali za odkrivanje te vrste kriminala. Danes še vedno ugotavljamo preobremenjenost kriminalistov z drugimi zadevami, zato je organizirano delo pri odkrivanju storilcev v zvezi z drogami, zelo oteženo.* Razeri v obeh republiških

centrih Ljubljani in Mariboru, kjer imajo na upravah javne varnosti posebnega kriminalista za odkrivanje narkomanije, sodi problematika drog na vseh drugih upravah javne varnosti v delovno področje kriminalista, ki opravlja še vrsto drugih dolžnosti. Tako je lahko en delavec zadolžen za preiskovanje tako različnih kaznivih dejanj, kot so krvni delikti, požari in požigi, nesreče pri delu, mladoletniško prestopništvo, tehnično zavarovanje in narkomanije. Jasno je, da takšna prezaposlenost onemogoča načrtno in dosledno spremljanje in odkrivanje storilcev ter povzroča selektivnost pri odločanju. Kriminalisti marsikdaj vedo za primere dajanja ali prodajanja drog, pa zaradi preobremenjenosti z drugim delom ne morejo pravočasno ukrepati.

Poleg preobremenjenosti kriminalistov z drugimi zadevami se pojavlja še en problem. Storilce kaznivih dejanj v zvezi z drogami je zelo težko odkrivati. Žrtve v klasičnem pomenu besede ni, občani le redko prijavljajo ta dejanja, zato so organi pregona vezani predvsem na lastno operativno dejavnost. Zaradi velike prikritosti in organiziranosti prekupčevanja in dajanja drog je običajno za odkrivanje potrebno daljše operativno delo, spremljanje in nadzorovanje sumljive osebe, rezultati pa so marsikdaj skromni ali pa jih sploh ni. Nekajmesečno delo, čeprav pripelje do odkritja in prijetja večjega preprodajalca ali tihotapca z drogami, je v očeh statistika, ki vrednoti kriminalistovo delo le s številom rešenih primerov, slab kazalec njegove delovne učinkovitosti. Za odkrivanje večjih tihotapskih skupin pa je sploh potrebno daljše operativno delo ekipe kriminalistov. Izkušnje ameriške policije, ki so nam jih posredovali tudi na seminarju v Sutomotoru, kažejo, da je za odkrivanje glavnih organizatorjev preprodajanja včasih potrebno tudi večletno delo. Zaradi naštetih dejavnikov je mnogokrat predvsem od lastnega zavzemanja in veselja posameznega kriminalista odvisno, v kakšni meri se bo posvetil odkrivanju teh storilcev. Čeprav je količina zaplenjenih drog pomemben kazalec učinkovitosti organov za notranje zadeve, bi bilo treba njihovo delo na tem področju vrednotiti tudi z drugimi merili.

Naloga organov formalnega družbenega nadzorstva — odkrivanje, obtožba in obsodba storilcev — je nedvomno pomembna, vendar ne more biti dovolj učinkovita, če pri tem ne sodelujejo tudi vsi družbeni mehanizmi, ki naj predvsem odkrivajo in odpravljajo vzroke za širjenje tega pojava v naši družbi. Le s skupno akcijo bo

²¹ Lodhi in Vaz: *Crime: A Form of Market Transaction*, s. 145.

²² Prav tam, s. 145.

²³ Glej članek v tedniku *Teleks*, št. 10, z dne 7. 3. 1980: Skomine po legalni marihuani. Po ocenah bi ameriška zvezna vlada z legalizacijo prodaje marihuane zaslužila okoli 3 milijarde dolarjev letno.

* Podatki se nanašajo na leto 1978, ko so bili opravljene razgovori na UJV.

mogoče (če nič drugega) vsaj ohraniti sedanje stanje in se zavarovati pred morebitnimi presečenji v prihodnosti.

3. Nekatere značilnosti storilcev in kaznivih dejanj v zvezi z drogami

V naši republiki še ni bila opravljena širša razčlemba kaznivih dejanj v zvezi z drogami. Da bi dobili vsaj približno podobo o dejanjih in storilcih smo pregledali statistične liste o ovadbah v letih 1976 in 1977. Podatke smo računalniško obdelali in jih bomo v tem sestavku prikazali v skrajšani obliki. Radi bi namreč podali le nekatere splošnejše ugotovitve in zaključke.

a) Storilci

V letih 1976/1977 je bilo javnim tožilstvom v Sloveniji ovadenih 117 različnih oseb, ki smo jih zajeli v našo razčlemba. Dejanja, zaradi katerih so bili prijeti in ovadeni, so storili v letih od 1973 do 1977. Zajeti so bili tako tujci kot naši državljani. Sicer pa so podatki o njih tili:

— znano dejstvo, da je med storilci več moških kot žensk, je bilo potrjeno tudi v tej razčlembi: bilo je namreč skoraj 90 % moških in le 10 % žensk, kar se v glavnem sklada z odstotkom udeleženosti žensk v celotni kriminaliteti pri nas;

— največ storilcev je bilo v starosti od 19 do 21 let (33 %), sledijo od 22—24 let (25 %), 25 do 27 let (16 %) in 16—18 let (11 %). Mlajših od 15 let je bilo le 3,4 %. Udeleženos mladih je pri tej vrsti kriminala večja kot njihova udeleženos v celoti storilcev, kar priča, da je to predvsem prestopek mladih;

— med ovadenimi je bilo okoli tri četrtine naših državljanov in ena četrtina tujcev, vendar se slednji bistveno pogosteje pojavljajo kot tihotapci (kazniva dejanja: za prodajo kupuje, hrani, prenaša), mnogo manj pa kot prodajalci ali dajalci droge;

— večina osumljencev je imela v času prijetja stalno prebivališče (87 %); 55 % je bilo nezaposlenih, 15 % se jih je še šolalo, zaposlenih je bilo 20 %. To kaže, da denarja za drogo večinoma niso sami zaslužili z rednim delom, temveč so ga dobili s prodajanjem droge ali na drug način;

— glede na izobrazbo je bila struktura naslednja: največ storilcev je končalo osnovno šolo (42 %), 24 % jih je hodilo v srednjo šolo, višjo izobrazbo je imelo 4 % storilcev, nepopolno osemletko pa 12 %;

— tri četrtine ovadenih še ni bilo predkaznovanih, 7,7 % je že bilo kaznovanih za ista kazniva dejanja (specialni povratniki), 13,6 % za druga kazniva dejanja in 3,4 % storilcev tako za ena kot za druga dejanja;

— droge je uživalo 65 % osumljencev, 34 % jih ni odgovorilo in le 1 % droge ni užival.

b) Kazniva dejanja

Naše kazensko pravo ne kaznuje posest in uživanje droge (posest droge za lastne potrebe je le prekršek), prepoveduje pa vsa ostala dejanja v zvezi z drogami: pridelovanje, predelovanje, prodajanje, ponujanje na prodaj, kupovanje, hranjenje in prenašanje za prodajo, posredovanje pri prodaji, dajanje droge ali prostorov za uživanje, napeljevanje itd. Pri tem včasih nastajajo zapleti, saj je nekatera kazniva dejanja težko dokazovati ter odkrivati. Že podatek, da je bilo med vsemi obravnavanimi dejanji kar 44 % takih, pri katerih je bil nepoznan čas storitve (dan, ko je bilo dejanje storjeno), priča o težavnem ugotavljanju in dokazovanju dejanja. Večino kaznivih dejanj je mogoče dokazovati predvsem z izjavami prič, kar zopet otežuje ugotavljanje materialne resnice.

Največ kaznivih dejanj je bilo storjenih z dajanjem droge (30 %). Sledijo: prenašanje in hranjenje za prodajo (25 %) (vendar so pri tem v 3/4 primerov udeleženi tujci), prodajanje in ponujanje na prodaj (20 %), pridelovanje (10 % — gre za pridelovanje marihuane), dajanje prostorov (13 %), medtem ko je bilo drugih dejanj zane-marljivo malo.

Med vrstami drog se je najpogosteje pojavljal hašiš (v 54 % vseh primerov), opij in izpeljanke (20 %, v glavnem na račun Štajerske in Prekmurja — tam je bilo obravnavanih 31 od 36 primerov), marihuana (9 %), sintetični preparati (7 %), LSD (4 %), hašišovo olje (3,4 %) in le en sam primer stimulansov. Morda preseneča velik odstotek hašiša, vendar je treba upoštevati, da so tujci v skoraj vseh primerih tihotapili prav hašiš in torej velik odstotek odpade nanje. Glede na domnevno razširjenost posameznih vrst drog je zanimiv tudi majhen odstotek odkrite LSD, ki je domnevno dokaj razširjena droga pri nas.

c) Odkrivanje

Po pričakovanju je bilo največ osumljencev prijetih v obeh republiških centrih, v Ljubljani (31,6 %) in Mariboru (26,5 %). To je razumljivo,

saj je po ocenah strokovnjakov največ uživalcev prav v obeh večjih mestih. Enake deleže v številu odkritih osumljencev (11 %) imajo UJV Koper, Nova Gorica in Celje. Morda preseneča udeležba Celja, ki po izjavah pristojnih delavcev nima posebnega problema z uživanjem drog. Zadeva postane jasna, ko ugotovimo, da je šlo v večini primerov za tranzit, torej ne za domače uživalce. Nadalje sledijo UJV Kranj (5 %), Murska Sobota (2 %) in Novo mesto (0,85 %). Tudi iz teh podatkov, čeprav je vključen tudi tranzit, je mogoče zaključiti, da so droge po posameznih delih Slovenije različno udeležene.

Glede na težavnost odkrivanja kaznivih dejanj v zvezi z drogami in s poudarjanjem družbene samozaščite bi lahko pričakovali, da bo udeležnost občanov pri odkrivanju teh kaznivih dejanj znatna. Podatki kažejo, da je le deloma tako. Pri odkrivanju osumljencev so občani sodelovali v 8,5 % vseh primerov. To sicer ni veliko, je pa vendarle pomembno, saj je opaziti velik napredek v stopnji prijavljanja.²⁴ Lahko torej upamo, da bodo občani v prihodnje še bolj sodelovali z organi za notranje zadeve, čeprav je po drugi strani mogoče zaznati strpnejši odnos javnosti do uživalcev. Največ odkritih primerov so seveda zabeležili delavci organov za notranje zadeve z lastno operativno dejavnostjo (70 %), poleg tega pa so slučajno (torej ob neki drugi dejavnosti) odkrili še 10 % primerov. Carinski organi so bili udeleženi z 8,5 % (tranzit), delovne organizacije in drugi pa z 2,5 %.

Dobro je znana uporabnost psa za odkrivanje mamil, zato nekoliko preseneča podatek, da je bil ta uporabljen le v 10 % primerov, čeprav je res, da v 79 % primerov podatka o tem v ovadbi ni bilo.

Izvedenska dela (analiza droge) so bila odrejena v 19 % primerov in sicer predvsem za hašiš in marihuano, medtem ko se je redko analiziral opij in njegove izpeljanke (od 36 primerov le dvakrat).

Prikaz podatkov o kaznivih dejanjih in storilcih iz leta 1976 in 1977 nikakor ni popoln in lahko služi le kot orientacija za skupino storilcev, ki so bili prijeti, in za približen prikaz dela organov za notranje zadeve. Gre torej za izbrano skupino in ne za reprezentativni vzorec vseh storilcev.

²⁴ Marolt, D.: Kaj vemo o drogah navaja, da še ni bilo takšnega primera; s. 43.

Sklep

Človek že tisočletja uživa razne droge, ob različnih priložnostih in v različne namene, in po vsej verjetnosti jih bo še pogosteje užival v prihodnosti. Nerealno bi bilo pričakovati, da se bodo ljudje kljub različnim družbenim ukrepom drogam povsem odpovedali. Stiske, bolečine, potrtnost in želja po razvedrilu, po boljšem počutju ali večji uspešnosti bodo še naprej silile človeka k uživanju drog. Nobeno preganjanje ali vnaprejšnje preprečevanje ne more povsem izkoreniniti te njihove želje. Če bo prepovedana ena vrsta, se bo verjetno toliko bolj uporabljala druga vrsta drog. Zmerno uživanje manj nevarnih drog človeku ni posebno nevarno. Pretirano uživanje in zasvojenost ter uživanje življenjsko nevarnih drog pa je vsekakor škodljivo. Po svetu beležijo vsako leto večje število smrtnih primerov zaradi uživanja; vse večje število mladih beži v svet drog, v izolacijo in pasivnost. Vendar, kot smo želeli prikazati tudi v tem sestavku, niso vsi uživalci tudi narkomani, ni vzrok za uživanje vedno psihopatološke narave in ni potrebno vsakega uživalca zdraviti ali prevzgjajati.

Prav zato je mogoče reči, da pojav uživanja drog pri nas ni kritičen, čeprav lahko opazimo nenehno povečevanje uživalcev. Vzpodbudno je dejstvo, da se pri nas niso pojavile nevarnejše droge, kot so heroin in kokain, čeprav ne moremo trditi, da se morda v prihodnosti ne bodo. Prav zato je delo organov za notranje zadeve in carinskih organov zelo pomembno, kajti izkušnje kažejo, da potem, ko se droga že razširi, ni več mogoče zadržati njenega nadaljnega širjenja. Kljub omenjenim ekonomskim zakonitostim pri preprodajanju drog je vendarle res, da je število uživalcev odvisno od količine droge. Čim več bo droge, tem več bo uživalcev, s tem pa tudi zasvojenec. Strožje kazni prekupčevalcev ne bodo odvrnile od nameravanega dejanja, vendar bo preventiva boljša, če bo verjetnost odkritja večja. Izkušnje tudi kažejo, da odkritje in razbitje pomembne mreže prekupčevalcev in tihotapcev vsaj za nekaj časa oteži nabavo in zmanjša potrošnjo. S tem se sicer poveča stiska zasvojenih narkomanov, medtem ko občasni uživalci brez posebnih težav ostajajo brez nje. Prav zato so ponekod razmišljali tudi o takšnih ukrepih, kot so jih sprejeli npr. v Veliki Britaniji, kjer registrirani uživalci dobivajo drogo od zdravstvenih

delavcev. Na ta način se občutno zmanjša škoda, ki bi jo ti povzročili s kaznivimi dejanji, da bi prišli do denarja za nakup droge.

Tudi sredstva javnega obveščanja, zlasti tisk, imajo pomembno vlogo pri preprečevanju. Kot je razvidno iz nekaterih raziskav, mladi ljudje pogosto zvedo informacije o drogah prav iz tiska in literature. Kakor je po eni strani napačno nerealno prikazovati učinke drog in pretiravati pri opisovanju škodljivih posledic, je po drugi strani prav tako škodljivo hvaliti njihove učinke ali senzacionalistično opisovati podvige prekupevalcev in tihotapcev. Kot je razvidno iz pregleda našega tiska, je pozornost novinarjev bolj usmerjena na objavljane atraktivnih novic v zvezi z drogami kot pa na objektivno in strokovno poročanje o tem pojavu. Hkrati s tem lahko tudi ugotovimo, da ljudje posameznih vrst drog še vedno ne poznajo dovolj, in da tudi novinarji, ki pišejo o njih, marsikdaj ne poznajo njihovih lastnosti.

Družba na različne načine skuša zatirati uživanja prepovedanih drog. Toda opozarjanje na škodljivost, številni preganjalni in zdravstveni, propagandni in izobraževalni ukrepi niso dovolj, da bi jih ljudje povsem prenehali uživati. Ne gre samo za to, da bi zatrli uživanje hašiša, marihuane, halucinogenov, heroína in drugih prepovedanih drog, temveč da bi ustvarili družbeno skupnost, v kateri človek ne bo potreboval tudi takšnih, sicer družbeno dovoljenih drog, kot so alkohol, razni medikamenti ipd. Šele tedaj, ko bo človek sam spoznal pravo vrednost življenja in se bo sposoben sam rešiti napetosti, stisk, tolažbe in spodbude ter bo živel v družbi svobodnih in enakopravnih ustvarjalcev, mu droge ne bodo več potrebne in se bo sam odpovedal njihovem učinku.

UPORABLJENA LITERATURA

1. Bukelič, J.: **Toksikomanije**, Obelisk, Beograd, 1972, s. 248.
2. Čenčur, S.: **Narkomanija v Sloveniji**, dipl. naloga, Ljubljana, 1974.
3. Despotović, A.: **Klasifikacija toksikomanije, Čovek i droge**. Sloboda, Beograd, 1971, s. 21—72.
4. Hudolin, V.: **Ovisnost o drogama-bolest suvremenog društva**, Anali kliničke bolnice »Dr. M. Stojanović«, Zagreb, 1974, s. 113.
5. **International Criminal Police Review**, leto 1979, št. 333.
6. Jackson, D.: **White collar pill party, Observation of deviance**, Random House, New York, 1970, s. 273—287.
7. Lodhi in Vaz: **Crime: A Form of Market Transaction**, **Canadian Journal of Criminology**, leto 1980, št. 2, s. 141—150.
8. Marolt, D.: **Domnevna razširjenost drog v Sloveniji ter delo organov za notranje zadeve, Kaj vemo o drogah**, MK, Ljubljana, 1975, s. 39—53.
9. Maver, D.: **Pogledi nekaterih jugoslovanskih in tujih piscev na vprašanja uživanja drog in narkomanije**, Inštitut za kriminologijo, 1980, seminarska naloga, s. 45.
10. Milčinski, L.: **Droge: današnja scena, Zdravstveni vestnik**, Ljubljana, 1973, št. 9, s. 423—426.
11. Milčinski, L.: **Etiopatogenetsko ozadje narkomanij današnjega časa, ZV**, Ljubljana, 1973, št. 10, s. 483—484.
12. Milčinski, L.: **O terapiji in prevenciji narkomanij, ZV**, Ljubljana, 1973, št. 11, s. 550—552.
13. Milčinski, L.: **Droga—človek—družba**, Zavod za šolstvo SR Slovenije, Ljubljana, 1975, s. 70.
14. Modly, D.: **Podmena o razširjenosti uživanja drog v Jugoslaviji in delo organov za notranje zadeve, Kaj vemo o drogah**, MK, Ljubljana, 1975, s. 13—37.
15. Reinerman, C.: **Moral Entrepreneurs and Political Economy: Historical and Ethnographic notes on the Construction of the Cocain Menace, Contemporary Crises**, 1979, št. 3, s. 225—254.
16. Stališča in predlogi udeležencev, **Kaj vemo o drogah**, MK Ljubljana, 1975, s. 113—146.
17. Vodopivec, K.: **Uloga društvene kontrole i represije u sprečavanju uživanja opojnih droga, JKKK**, Beograd, 1970, št. 3, s. 470—488.
18. Žmuc-Tomori, M.: **Nekatere značilnosti populacije toksikomanov v Sloveniji**, MF, Ljubljana, 1979, dokt. disert., s. 142.

UDC 178.8(497.12)

Drugs in Slovenia: an attempted Reassessment

Maver, Darko, Research Assistant, Institute of Criminology, Ljubljana

In Slovenia, as in other parts of the world, an increase in drug use and drug traffic is observable. Although the phenomenon is not yet particularly alarming, some detected cases show that organized drug traffic has already appeared and that there have been certain changes in the structure of drug users and in the sorts of drug used. Drug use has reached a broader circle of otherwise non-deviant youth, who most frequently use hashish, LSD and cannabis.

In spite of numerous resolutions only a few concrete measures have been undertaken to prevent and repress this phenomenon. The reaction of the professional and lay public has also somewhat calmed down. The law enforcement agencies have noted

some considerable results, yet their work is not sufficiently planned and coordinated. Their activity is mostly directed towards the detection of those already addicted, delinquent or otherwise deviant individuals, while the most recent studies show that this population represents only a minor and unrepresentative sample of all drug users.

Extensive social nonrepressive and preventive measures must reach the total population of potential drug users, while the law enforcement agencies must direct their work towards the detection of organized drug traffic. The present article shows some characteristics of offenders reported in the years 1976/77 and questions related to the work of competent law enforcement agencies.